

Az ENSZ emberi jogi egyezményei és Magyarország

Beszámoló a 2026. március 6-i műhelykonferenciáról

Az ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet keretében működő Magyarország és az ENSZ kutatócsoport 2026. március 6-án [„Az ENSZ emberi jogi egyezményei és Magyarország”](#) címmel tartott műhelykonferenciát. A rendezvény elsődleges célja volt, hogy az ENSZ dinamikusan fejlődő emberi jogi védelmi rendszeréről átfogó képet vázoljon fel, és bemutassa a vonatkozó egyezmények normatív alapjait, működését, különös tekintettel Magyarország részvételére az egyezmények kidolgozásában és végrehajtásában. A szakmai közönség mellett az érdeklődők szélesebb körének is szánt előadásokat a téma elismert szakértői, jogtudósok, nemzetközi jogászok, valamint az emberi jogi és a vonatkozó szakpolitikai területeken gyakorlattal rendelkező diplomaták tartották.

A konferenciát **Kecskés D. Gusztáv** (tudományos tanácsadó, ELTE HTK TTI), a [Magyarország és az ENSZ kutatócsoport](#) vezetője nyitotta meg. Bemutatta a rendezvény háttérét adó kutatócsoport munkáját, és kiemelte, hogy a projekt két alapvető kérdés köré épült. Egyrészt fő célkitűzés annak vizsgálata, hogy az ENSZ intézményrendszere és döntései hogyan hatnak Magyarországra, másfelől a kutatócsoport vizsgálja azt is, hogy a magyar kormányzat milyen mértékben képes befolyásolni az ENSZ különböző fórumain születő döntéseket. Utalt arra, hogy a kutatócsoport jogi al csoportján belül számos kutató foglalkozik kifejezetten a nemzetközi emberi jogi egyezményekkel, illetve azok hazai vonatkozásaival, melyek jelen konferencia fókuszát is kijelölték. Hangsúlyozta azonban, hogy a kutatás szempontjából nemcsak azok az egyezmények bírnak jelentőséggel, amelyeknek Magyarország is részese, hanem ugyanúgy releváns lehet annak vizsgálata is, hogy bizonyos egyezményekből, vagy egyes fenntartásokkal érintett részkötelezettségekből miért marad ki Magyarország.

A konferencia első, bevezető szekciója az ENSZ emberi jogi egyezményeinek alapjait és fejlődését érintő kérdéseket vizsgált. A szekció levezető elnöke, **Nagy Boldizsár** (egyetemi tanár, professor emeritus, CEU) elsőként **Lakatos István** nagykövetnek adta meg a szót, aki *„Bevezető gondolatok az ENSZ emberi jogi monitoringrendszerének előzményeiről, kialakulásáról, reformjáról és az abban való magyar szerepvállalásról”* címmel tartotta meg az előadását. Lakatos István visszatekintéssel indított, melyben röviden bemutatta a magyar ENSZ-diplomácia történeti gyökereit és fejlődését. Utalt a kezdeti nehézségekre, felidézte, hogy a korai időszakban a Kádár-korszak alatt Magyarországot gyakran egyszemélyes delegációk képviselték, amelyek tagjai nem egyszer kevéssé bizonyultak felkészülteknek. Később a rendszerváltozást követően ez a gyakorlat gyökeresen megváltozott, fokozatos professzionalizálódás volt érzékelhető, és a monitoringüléseken már 15–20 fős, felkészült magyar delegációk vettek részt, lefedve szinte az összes jelentősebb *treaty body* (egyezményes ellenőrző szerv) vizsgálatát. Ezt követően az előadó kitért az ENSZ emberi jogi védelmi rendszerének alapjaira is. Az ENSZ 1946-ban elindult emberi jogi architektúrájának kettős célja volt: az univerzális normák megfogalmazása és egy nemzetközi monitoring mechanizmus létrehozása. Ennek érdekében a rendszer eredetileg három pillérre épült volna: az [emberi jogok egyetemes nyilatkozatára \(UDHR, 1948\)](#), jogilag kötelező, univerzális egyezményekre és nemzetközi végrehajtási mechanizmusokra. Lakatos rámutatott, hogy az utóbbi, harmadik pillér megvalósítása ütközött a legnagyobb ellenállásba, mivel az államok féltették szuverenitásukat az egyéni panaszok befogadásától. Érdekességként említette, hogy az 1948-as UDHR elfogadásakor a 48 támogató szavazat mellett 8 ország tartózkodott, köztük hat szocialista állam. Ezt követően az előadás a monitoringrendszer fejlődését vázolta fel, kiemelve, hogy a kezdeti időszakot inkább a sikertelenség jellemezte. 1956-tól kezdődően a Gazdasági és Szociális Tanács

(ECOSOC) kísérletezett hároméves, majd kétéves jelentési ciklusokkal, amelyek polgári, politikai, gazdasági és szociális jogokat, valamint az információszabadságot érintették. Nem alakult ki valódi, strukturált párbeszéd a felek között, és mivel a rendszer nem volt kötelező erejű, a tagállamok többsége nem küldött jelentéseket. Ennek következtében a periodikus jelentéstételi rendszert 1980-ban megszüntették. Ezt követően tért rá az előadó arra a kérdésre, hogy Magyarország miként csatlakozott be az egyezményes rendszerbe. Magyarország a tíz ENSZ emberi jogi monitoringrendszerből nyolcnak részese, és a kilenc egyéni panaszmechanizmus közül ötben hazánk is részt vesz. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy Magyarország nem csatlakozott a vendégmunkások jogairól szóló egyezményhez és a minden személynek az erőszakos eltűnéssel szembeni védelméről szóló egyezményhez sem, valamint nem vesz részt minden panaszmechanizmusban. A kívülmaradás kapcsán utalt arra, hogy az államok gyakran tartanak a nemzetközi végrehajtási mechanizmusoktól, ha annak keretében az állampolgáraik egyéni panaszait is vizsgálhatják. Emellett lényeges, hogy a vendégmunkások jogairól szóló egyezményhez egyik EU-s tagállam sem csatlakozott, az erőszakos eltűnéssel szembeni védelemről szóló egyezményt pedig a hazai diplomácia alapvetően egy „latin-amerikai problémára épülő egyezménynek” tartotta. Lakatos ezt követően röviden bemutatta az egyes egyezményes ellenőrző szerveket és külön kitért Magyarország részvételére. Magyar szakértők voltak jelen a *treaty bodyk* közül a CEDAW (Lamm Vanda, Morvai Krisztina), a CERD (Izsák Rita), a HRC (Fodor János, Bán Tamás), a CRC (Herczog Mária) és a CRPD (Könczei György, Gombos Gábor, Lovászy László) munkájában. Előadásának utolsó szakaszában Lakatos utalt arra, hogy a 2025-ös esztendőt a „realitás évének” lehetne nevezni, ugyanis a nemzetközi közösség ekkor szembesült azzal a ténnyel, hogy az egyezményes ellenőrző szervek, a *treaty bodyk* rendszere a működésképtelenség határán egyensúlyoz. Ez alapvetően egy rendszerszintű válság szimptomája, vagyis nem csupán technikai nehézségekről van szó, hanem egy olyan normatív kockázatról, amely az egész ENSZ hitelességét veszélyezteti. Amennyiben a szervezet nem tudja fenntartani ezeknek a testületeknek a működőképességét, az az egész nemzetközi emberi jogi védelembe vetett bizalmat megrendítheti. Ráadásul jelentős kapacitáshiány is jellemzi ezeket a szerveket, amely paradox módon pont amiatt nem jelentkezett eddig látható nehézségként, mert az államoknak csak kis száma – ahogyan az előadás korábbi szakaszában elhangzott, kb. 16%-a – teljesítette időben a jelentéstételi kötelezettségét. Következésképpen, ha mindenki időben jelentene, a rendszer azonnal összeomlana. Lakatos István előadását azzal a gondolattal zárta, hogy a *treaty body* rendszere egyfajta „hitelességi lakmuszpapírként” is felfogható, vagyis ezen intézmények sorsa jól jelzi, hogy az ENSZ mennyiben képes érvényt szerezni az általa képviselt univerzális jogoknak, megőrizve ezzel e globális szervezet hitelességét”.

A szekció második előadója **Kovács Krisztina** független kutató, korábban a Külügyminisztérium diplomatájaként, később külföldön, nem kormányzati szervezetnél emberi jogi szakértőként került kapcsolatba az ENSZ emberi jogi védelmi mechanizmusaival. Előadásában az [ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával \(ICCPR\)](#) foglalkozott („Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a kapcsolódó magyar gyakorlat”). Az előadás bevezető szakaszában visszapillantott az egyezségokmány létrejöttének időszakára és felidézte, hogy az eredeti elképzelés alapján egyetlen átfogó emberi jogi dokumentumot fogadtak volna el a tagállamok. Azonban ez a terv a nyugati és a szovjet blokk közötti ellentétek miatt meghiúsult, a Nyugat elsősorban a polgári és politikai jogokat, míg a szocialista blokk a gazdasági, szociális és kulturális jogokat részesítette előnyben, ennek eredményeként született meg a két külön egyezségokmány 1966-ban. Gyakorlati szempontból nézve az egyezségokmány legfontosabb része a harmadik fejezete, amely magukat a védendő jogokat sorolja fel. Az ICCPR végrehajtását az Emberi Jogi Bizottság felügyeli, amely elvileg független, választott szakértőkből áll. Habár a tagok kiválasztásakor a cél a szakmai kiválóság lenne, az előadó megjegyezte, hogy a gyakorlatban a tagállamok közötti kölcsönös támogatási megállapodások és a titkos szavazás miatt nem mindig a legfelkészültebb szakértők kerülnek be a testületbe. A tagállamok jelentéseinek

vizsgálata egy többlépcsős folyamatban történik, de jellemző, hogy sok tagállam késlekedik, vagy egyáltalán nem nyújt be jelentést. Az előadó kiemelte, hogy a tagállami késedelmet a „*naming and shaming*” gyakorlata próbálja visszaszorítani, vagyis a bizottság éves jelentésében listázza azokat az államokat, amelyek kirívóan késlekednek kötelezettségeik teljesítésével. A panaszmechanizmusok kapcsán elmondta, hogy az államok közötti eljárást „*alvó mechanizmusnak*” lehet nevezni, mert ezt a formát az államok a gyakorlatban sosem használták, ehelyett ugyanis az államok a más állammal fennálló jogvitájukat inkább a Nemzetközi Bíróság elé viszik. Az egyezségokmány első kiegészítő jegyzőkönyvében szabályozott egyéni panaszrendszer a legjelentősebb gyakorlati területének tekinthető. Kovács Krisztina felhívta a figyelmet, hogy a panaszrendszer előremutató jellege mellett tapasztalhatók az egyéni panaszokkal való visszaélésszerű gyakorlatok is. Az előadó spanyolországi gyakorlati tapasztalatai alapján említett példákat. Gyakran előfordult, hogy a dokumentumok nélkül érkező illegális bevándorlók kiskorúnak vallották magukat, és amint a kitoloncolásuk megkezdődött volna, egyéni panaszt nyújtottak be. De hasonló jelenséget látott a kilakoltatásoknál is, sokszor jól kivehető volt, hogy bizonyos NGO-k teljesen azonos sablonbeadványokkal dolgoztak. Az egyezségokmányt 1969-ben írta alá Csatorday Károly nagykövet, azonban fontos, hogy e lépés mögötti szándékot nem a hazai jogrendszer emberi jogi szemléletű reformja, hanem elsősorban külpolitikai célok és a nemzetközi folyamatokba való bekapcsolódás lehetősége motiválta. Ennek megfelelően a belső jogszabályokat alig hangolták össze az egyezménnyel. Az egyetlen konkrét változás a kiskorúakkal szembeni halálbüntetés eltörlése volt. A valódi áttörés a 80-as évek végén következett be, amikor Magyarország csatlakozott az [egyéni panaszmechanizmusról szóló első kiegészítő jegyzőkönyvhöz](#) (1988) és elismerte a Bizottság ezzel kapcsolatos hatáskörét. A [halálbüntetés eltörlésére irányuló második kiegészítő jegyzőkönyvhöz](#) való csatlakozásra csak a rendszerváltás után kerülhetett sor (1994), azt követően, hogy 1990-ben az Alkotmánybíróság megállapította a halálbüntetés és a kapcsolódó büntetőjogi rendelkezések alkotmányellenességét. A bizottságnak voltak magyar tagjai (Fodor János, Bán Tamás), és eddig összesen 13 egyéni panaszügyben folytattak le Magyarországgal szemben eljárást, melyek közül 6 esetben került sor érdemi határozat elfogadására (pl. az előzetes letartóztatás körülményeivel, rendőri bánásmóddal, menekültüggyel összefüggő kérdésekben). Az egyéni panaszeljárásokat követően az előadás végigkövette a magyar kormányjelentések gyakorlatát, külön kiemelte a 2009-es jelentést, melynek előkészítésében – Lakatos Istvánnal együtt – maga is részt vett. Ez úttörő volt abból a szempontból, hogy a kormány bevonta a civil szervezeteket is az előkészítésbe. Utalt arra, hogy később Magyarország is hosszabb késedelembe esett, az utolsó jelentést a 2023-as határidő óta még nem nyújtotta be.

A szekció harmadik előadása a [gazdasági, szociális és kulturális jogok védelmét célzó](#) és az előzőekben elemzett, az ICCPR „*ikertestvérének*” is tekinthető egyezségokmánnyal, s annak magyarországi kontextusával foglalkozott. **Prieger Adrienn** (egyetemi adjunktus, KGRE ÁJK) és **Pomeisl András** (egyetemi adjunktus, PPKE JÁK) előadásukban („*Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*”) utaltak arra, hogy a kutatásukat két jubileum teszi aktuálissá, hiszen az egyezségokmány elfogadása 60 évvel, a magyarországi kihirdetése pedig 50 évvel ([1976. évi 9. tvr.](#)) ezelőtt történt. Az előadók mottóként a preambulum üzenetét emelték ki („[...] *az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak az elismerése a szabadság, az igazságosság és a világbéke alapja* [...]”). Hangsúlyozták, hogy a gazdasági és szociális jogok hatékony érvényesítése a mai napig sürgető feladat, már csak azért is, mert e jogok vizsgálata az emberi jogok teljes komplexitásának problémáit is jobban érthetővé teszi. A kutatáshoz levéltári forrásokat, az ENSZ elektronikus könyvtárának dokumentumait használták, és alkalmazták az *oral history* módszerét is. Az ezt követő részben az előadók a rendszeres jelentéstételi kötelezettség kereteit ismertették. Mivel egy rendkívül szerteágazó egyezményről van szó, a Gazdasági és Szociális Bizottság kezdetben kétéves ciklusokat alakított ki, és a dokumentumot három tematikus részre osztotta,

különválasztva a szociális és a munka világát érintő jogokat, a családot érintő rendelkezéseket, valamint az egyéb oktatási, tudományos és kulturális jogokat. A jelentésekben az államoknak be kell számolniuk a megtett intézkedésekről, az elért eredményekről, de a jogok teljes körű biztosítását nehezítő körülményekről és nehézségekről is. A folyamat része, hogy a jelentéseket más tagállamok és szakosított ügynökségek is véleményezik. Magyarország eddig összesen három jelentési körben nyújtott be jelentést. Az első, 1977–1981-es időszakban Magyarország még „jó éltanulóként” jelentéstételi kötelezettségének időben eleget tett, de a rendszer lassúsága már ekkor érezhető volt, az 1979-es részjelentést csak 1986-ban tárgyalták meg, mert a dokumentum egyszerűen „elkallódott” az ENSZ titkárságán. Az 1986-os jelentés volt az utolsó „békeidőben” (államszocializmus éveiben) készült jelentés, a harmadik országjelentés pedig 2005-ben lett benyújtva. Az előadók elmondták, hogy Magyarország nagyjából a 2010-es évek közepe óta a „szégyenpadon” ül, mivel több mint 10 éve nem készített jelentést. Jelenleg a 4., 5. és 6. jelentéssel is adós az ország az ENSZ felé. Ezt követően az előadók bemutatták a jelentések elkészítésének folyamatát, valamint a jelentések Genfben zajló vitájának lényeges szakaszát, az ún. „országvédelmet”. Ennek felvázolásához alapul vették a kutatás során Dr. Tallódi Zoltánnal, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetőjével készített interjút is. Tallódi Zoltán közvetlen gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik, számos országvédelemen vett részt személyesen is. Ennek előkészítése során a Külügyminisztérium egy részletes kézikönyvet állít össze a delegációnak, amely a várható kérdéseket és a vonatkozó válaszokat foglalja magában. Sok esetben magas szintű delegáció utazik, nem ritka, hogy a területen illetékes miniszter személyesen is jelen van. A Bizottság tematikusan, tömbösítve teszi fel a kérdéseket, amikre a delegáció szintén ennek a tematikai felosztásnak megfelelően válaszol. Lényeges, hogy valódi nyílt vitára igazából nincs lehetőség, és a bizottság a helyszínen nem közli az álláspontját; azt csak a későbbi zárodokumentumban ismerheti meg a kormány. Végül az előadók ismertették a további kutatási feladatokat. A tanulmányukban egy általános képet szeretnének felvázolni Magyarország és az ENSZ ezen területen folytatott együttműködéséről, bemutatva azt is, hogy milyen ajánlásokat tett az ECOSOC, a korábbi jelentésekben megjelölt intézkedések részét képezik-e még a hatályos jogrendszernek, illetve milyen változások következtek be a végrehajtás során.

Az **Ádány Tamás** (egyetemi docens, tanszékvezető, PPKE JÁK) által vezetett második szekció az „Egyenlőség és szubsztantív jogvédelem” kérdését járta körül. Elsőként **Turbék Zoltán**, nemzetközi jogász, korábban a Külügyminisztérium nemzetközi szervezetek főosztályát vezető diplomata tartotta meg előadását a „*Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (CERD)*” témájában. Az előadó elmondta, hogy a folyamatban lévő kutatásának részeredményeit mutatja be, amelynek alapját elsősorban a Külügyminisztérium levéltári anyagai – hozzávetőleg 2000 dokumentum – képezik. Előadását [a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény](#) általános bemutatásával és a nemzetközi kontextus felvázolásával kezdte. Kiemelte, hogy a CERD létrejöttét elsősorban a globális dél államai és a kommunista blokk szorgalmazta, 1965-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlés, szinte teljes konszenzussal, és Magyarország az elsők között ratifikálta. Az eredeti célkitűzések fókuszában a dekolonizáció és az apartheid elleni küzdelem állt, ami az 1990-es évek elejéig határozta meg a testület munkáját. Lényeges továbbá, hogy a CERD volt az első olyan egyezmény, amely felállított egy monitoring mechanizmust az egyéni panaszok kezelésére. A CERD egyfajta „*living instrument*”, amely az idők folyamán rugalmasan reagált a világ változásaira, beemelve témái közé a rasszizmust, az idegengyűlöletet, vagy az őslakos népek jogait. Magyarország csatlakozása kapcsán elmondta, hogy habár korán, 1969-ben csatlakozott az egyezményhez, bizonyos fenntartásokat tett, például a szuverenitás elvére hivatkozva nem ismerte el a Nemzetközi Bíróság kötelező joghatóságát az államközi vitákban. A CERD bizottságnak legutóbb Izsák Rita volt a magyar tagja (2018–2022), akinek munkáját nemzetközileg is elismerték, és esélyes lett volna a bizottság elnöki posztjára is, csak abban az időben más ENSZ-hez kötődő vezetői pozíció kapcsán

folytatott Magyarország lobbitevékenységet. Ezt követően a Magyarország által benyújtott jelentéseket ismertette, megállapítva, hogy a jelentéstételi kötelezettség teljesítése kezdetben komoly szakmai kihívást jelentett, de később pozitív irányú fejlődés volt tapasztalható. Az 1971-es első magyar alapjelentést a CERD bizottság nem is fogadta el, mert nem találta kellőképpen részletesnek. Az 1973-as jelentést ugyan elfogadták, azonban hiányolták, hogy az nem foglalkozott a nemzeti kisebbségek helyzetével. A levéltári iratokból kiderült, hogy az elutasítás miatti okok keresésekor gyakori volt a „mutogatás” a külügyi központra a genfi képviselőlet irányából, mivel a kihelyezett diplomaták sokszor pontosabban látták, mit vár el a bizottság, de a budapesti központ nem mindig vette figyelembe a tanácsait. Az 1980-as évek elejére azonban javult a jelentések megítélése, olyannyira, hogy az 1982-es magyar jelentést mintaszerűnek tartották, és javasolták, hogy azt a többi tagállam modellként vegye alapul. Az előadás érdekes részleteket tárt fel a szocialista blokkon belüli szolidaritásról is. Az előadó utalt arra, hogy „baráti országok” a nyilvános vitán gyakran „segítették” a magyar delegációt irányított kérdésekkel. Az 1980-as évek második felében a magyar–román viszony megromlását követően a feszültségek a CERD előtt is felszínre törtek. Példaként említette az ebből az időszakból az egyik magyar jelentésről folyó vitának az esetét, melyben Magyarország részéről alapvető tételként hangzott el, hogy a szocialista berendezkedés jellegénél fogva zárja ki a gyűlölet lehetőségét. Erre reagálva Svédország delegáltja csak egy rövid kérdést szegezett Magyarországnak, mégpedig, hogy ennek fényében hogyan ítélték meg a romániai magyar kisebbség helyzete. Magyarország ugyan próbálta kikerülni a válaszadást, de később a szovjet hozzászóló közvetetten visszautalt a kérdésre is. A szovjet delegált burkoltan bírálta a magyar–román viszonyt, figyelmeztetve, hogy a nemzeti kisebbségi kérdések nem csaphatnak át nacionalizmusba, és a szocialista országok közötti nyílt konfrontáció elfogadhatatlan. Turbék Zoltán egy színes történeti adalékkal zárta az előadását. A levéltári iratok alapján részletesen feltérképezhető annak az 1985-ös nemzetközi szemináriumnak az előkészítése és megvalósítása, amelyet Magyarország Siófokon a SZOT üdülőben tartott az apartheid elleni harc jegyében. A rendezvény a „szocialista vendégszeretet” és a propaganda különös keverékének volt tekinthető. A külföldi vendégeket változatos ételekkel, szalonnasütéssel, borkóstolással és cigányzenével szórakoztatták. A cél az volt, hogy Magyarországot az apartheid elleni harc egyik legaktívabb támogatójaként tüntessék fel, amit végül a sikeresen elfogadott és az ENSZ főtitkárának is megküldött zárónyilatkozat igazolt.

A második téma előadója **Köbel Szilvia** (habilitált egyetemi docens, rektori főtanácsadó, KGRE ÁJK) volt, aki jelentős tapasztalattal rendelkezik a vallásszabadság és az állambiztonsági szolgálatok történeti kutatása terén. *„Vallás- és lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos egyezmények”* címmel megtartott előadásának bevezetőjében utalt arra, hogy habár a témával már korábban is sokat foglalkozott, a kutatócsoportban végzett munka során inspirálónak találta, hogy mindig nyílnak új kapuk, és folyamatosan új irányokat, új összefüggéseket ismerhetünk meg. Visszautalt Turbék Zoltán előadására, és annak összefüggésében emelte ki, hogy eleinte a faji és a vallási megkülönböztetés az ENSZ dokumentumainak fejlődése során kéz a kézben haladt, majd elérkezett egy pont, amikor a vallási vonal elvált a faji megkülönböztetés szabályozási pályájától. A faji megkülönböztetés elleni küzdelem egy önálló, egységes egyezménybe (CERD) tagozódott be, míg a vallási megkülönböztetés tilalma és a vallásszabadság garanciái szétszórva, szinte minden jelentősebb emberi jogi dokumentumban megjelentek. Az előadás négy meghatározó jelentőségű egyezményre fókuszált, amelyek markáns jogi garanciákat tartalmaznak a lelkiismereti és vallásszabadsággal kapcsolatban. A [Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya](#) a 18. cikkében fekteti le a vallásszabadság alapvető definícióját. Az előadó kiemelte, hogy ez a definíció – amely a háború utáni diktatúrák árnyékában született meg – vált a modern alapjogi katalógusok kiindulópontjává. Később hatott az [Emberi Jogok Európai Egyezményére](#), a rendszerváltás kori magyar alkotmányra és az [Európai Unió Alapjogi Chartájára](#) is. Fontos, hogy a 18. cikk nemcsak a tradicionális vallási meggyőződést védi, hanem minden egyéb

világnezetet, sőt, akár kifejezetten ateista jellegű meggyőződést is. A vallásszabadság magában foglalja a vallás vagy meggyőződés egyéni vagy közösségi, nyilvános vagy magánkörben történő gyakorlását, kinyilvánítását és tanítását is. A [Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában](#) a vallásszabadság alapvetően a művelődéshez való joghoz kapcsolódva jelenik meg. A dokumentum 13. cikke értelmében az iskolai nevelésnek minden személyt képessé kell tennie arra, hogy hasznos szerepet töltsön be a szabad társadalomban, elősegítve a megértést, türelmet és barátságot – többek között – a vallási csoportok között is. Emellett az egyezségokmány megerősíti a szülők jogát az alternatív oktatáshoz, vagyis hogy az állami iskolák helyett a saját hitbéli meggyőződésük szerinti más iskolákban biztosítsák gyermekeik vallási és erkölcsi nevelését, feltéve, hogy az oktatás megfelel a jóváhagyott minimumkövetelményeknek. Ezt követően az előadó a [menekültek helyzetére vonatkozó 1951-es genfi egyezmény](#) és a vallásszabadság összefüggéseit vázolta fel. Kiindulópontként rögzítette, hogy az egyezmény a vallást mint üldözési okot jeleníti meg, amely megalapozhatja a menekültstátusz iránti kérelmet. Az általános diszkriminációtilalmi rendelkezések szerint az egyezmény rendelkezéseit – több más szempont mellett – vallási megkülönböztetés nélkül alkalmazzák (3. cikk), valamint az egyezmény rögzíti, hogy a befogadó államoknak a menekültek számára legalább olyan kedvező elbánást kell biztosítaniuk a vallásgyakorlás és a gyermekek nevelése terén, mint saját állampolgáraiknak (4. cikk). A vallás szerepet kap a visszaküldés tilalmának elve (*non-refoulement*) kapcsán is, vagyis ha valakit vallási okból üldözés fenyeget, nem lehet kiutasítani vagy visszaküldeni (33. cikk). Az előadó utalt arra, hogy mivel az egyezmény szabályrendszerében a „vallásnak” nincs egyetemesen elfogadott definíciója, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága [2004-ben iránymutatást](#) fogalmazott meg, amely segítségül szolgálhat a jogalkalmazóknak. Lényeges ebben a vonatkozásban, hogy az iránymutatás a vallást nemcsak mint hitbéli meggyőződést értelmezi, hanem mint identitást, valamint mint életmódot is. Végül Köbel Szilvia röviden kitért a [gyermekek jogairól szóló 1989-es New York-i egyezményre](#) is. Az egyezményben már érezhető volt az a szemléletbeli változás, mely szerint a lelkiismereti és vallásszabadság nemcsak a szülő jogaként, hanem a gyermek saját jogaként is értelmezendő. Az egyezmény előírja, hogy a gyermek ezen jogait tiszteletben kell tartani, a szülő feladata pedig az, hogy a gyermek képességeinek és fejlettségének megfelelően irányítsa, orientálja őt ezen az úton. Előadását zárandó megjegyezte, hogy ez a megközelítés ma is egyre több vitát generál, mindenek előtt abban a tekintetben, hogy hol húzhatóak meg a szülői kötelezettségek határmezsgyéi, és azok hol választhatók le a gyermekek jogairól.

A panel utolsó előadását „*Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családtagjaik jogainak védelméről (ICRMW)*” címmel **Lakatos István** nagykövet tartotta. Az előadó kiemelte, hogy a [vendégmunkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló egyezmény \(1990\)](#) az emberi jogi tárgyú dokumentumok igazi „mostohagyermeké”. Mindenek előtt azért, mert érzékeny politikai kérdéseket érint, és az államok nagy része szuverenitási és munkaerőpiaci kérdésként kezeli a migrációt, emiatt fontosnak tartják, hogy a bevándorlás kontroll alatt maradjon. Ez a megközelítés állandó konfliktust szül a külpolitikai döntési szabadság és a nemzetközi emberi jogi kötelezettségek között. Az egyezmény által célzott tárgykörök szenzitív jellege már abban is megmutatkozott, hogy a kidolgozása rendkívül hosszú előkészítést igényelt: nyolc évig tartó egyeztetés után, amelyben arról döntöttek, hogy egyáltalán elkezdjék-e a szövegezést, további tízéves munka következett, végül a teljes folyamat így összesen 18 évet vett igénybe. Az egyezmény további sajátossága maga a terjedelme. A 93 cikkével az ENSZ egyik leghosszabb, ezáltal a legrészletesebb emberi jogi egyezményévé vált. Hosszú időt igényelt a hatályba lépése is, és bár az emberi jogi alapidokumentumok közé tartozik, 2025-re is mindössze 60 ország ratifikálta. Ráadásul az aláíró államok földrajzi eloszlása sem egyenletes, ugyanis az egyezményt szinte kizárólag a „globális dél” államai fogadták el, emiatt sokszor „G77-es egyezménynek” is szokták nevezni. A nyugati országok – köztük az összes EU-tagállam – távol maradt a csatlakozástól. Lakatos az egyezmény megszületésének folyamatát részletesebben is ismertette. Utalt arra, hogy a tárgyaló felek

között vitatott volt a *treaty body* kialakítása. A nyugati államok álláspontja az volt, hogy az ILO-t kellene bevonni a felülvizsgálati mechanizmusba, a fejlődő államok viszont önálló intézmény létrehozását szorgalmazták. Végül kompromisszumként létrejött a 14 független szakértőből álló bizottság, amelyben az ILO képviselője tanácskozási joggal, de szavazati jog nélkül vesz részt. A Genfben ülésező bizottság vizsgálja a tagállami jelentéseket, de mivel csak 60 részes országról beszélhetünk, így a munkateher jelentősen kisebb, mint más bizottságok esetében. Lényeges, hogy az egyéni panaszmechanizmus a mai napig nem működik, mivel nem jött össze a hatálybalépéshez szükséges 10 tagállami nyilatkozat. A bizottság általános iránymutatásokat (*general comment*) adhat ki, ezzel a jogával több esetben élt. Így megfogalmazott iránymutatást a háztartási alkalmazottak kiszolgáltatottsága, valamint az irattal nem rendelkező (illegális) migránsok kapcsán is. Utóbbi az egyezmény neuralgikus pontját érintette, vagyis hogy az minden migránsra vonatkozik, függetlenül attól, hogy legálisan vagy illegálisan tartózkodik az adott országban. Az előadó részletesen elemezte, hogy miért utasítja el az egyezményt a Nyugat, beleértve az Európai Uniót is. A szuverenitási megfontolások mellett lényeges, hogy a befogadó országok a migrációt alapvetően adminisztratív folyamatként, nem pedig emberi jogi kérdésként kezelik. Tehát az egyezmény olyan rendelkezéseit, amelyek példának okáért tiltják a kollektív kiutasítást, védik a család egységét, és jogorvoslatot biztosítanak a kiutasítással szemben, a nyugati államok a hatékony határőrizet akadályának tekintik. Az európai államok tartanak attól, hogy ha elismernék az illegális migránsok szociális jogait (pl. egészségügyi ellátás), az további migrációs hullámokat indítana el, vagyis ez önmagában migrációs pull-faktorként működne. A ratifikáció politikai kockázattal jár minden kormány számára, ezért az Európai Unió esetében nem tartja valószínű forgatókönyvnek, hogy egyes kormányok ratifikálják és végrehajtsák az egyezményt, de azt nem zárja ki, hogy az EU maga fogadja el az egyezményt. Viszont utalt arra is, hogy az uniós országok gyakran hivatkoznak arra, hogy az Európai Emberi Jogi Egyezmény és az EU Alapjogi Chartája már biztosít elegendő védelmet, így szerintük nincs szükség egy specifikus migrációs egyezményre.

A konferencia harmadik paneljét (*Sérülékeny helyzetek és csoportspecifikus jogvédelem*) **Hoffmann Tamás** (tudományos főmunkatárs, ELTE TK JTI; egyetemi docens, BCE) moderálta. A szekció olyan csoportok helyzetét vizsgálta, amelyek sajátos társadalmi helyzetük, vagy életkoruk miatt különös nemzetközi védelemre szorulnak. Az első csoportspecifikus szabályozás a kisebbségvédelem volt, amely témáról **Nagy Noémi** (MSCA/ERA Research fellow, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana; egyetemi docens, NKE) tartott átfogó előadást (*Kisebbségvédelem az ENSZ szerződéses testületeinek gyakorlatában*). Az előadó módszertani szempontból kiemelte, hogy kutatásában kifejezetten olyan zárókövetkeztetéseket (*concluding observations*) vizsgált, amelyeket az ENSZ különböző bizottságai fogadtak el Magyarország jelentéseivel kapcsolatban, és amelyekben felmerült kisebbségvédelemmel összefüggő kérdés. Az elmúlt évtizedekben a vizsgált jelentések alapján tendenciaszerűen egyfajta kettősség rajzolódik ki. Habár a bizottságok elismerik a magyar jogrendszerben meglévő markáns jogszabályi garanciákat, ugyanakkor következetesen kritizálják a gyakorlati végrehajtás hiányosságait, tehát jelentős szakadék tátong a normatív megfelelés és a tényleges társadalmi egyenlőség között. Az előadó kiemelte, hogy az ENSZ bizottságok következtetéseiben a roma közösség a lehangsúlyosabban megjelenő sérülékeny csoport. A bizottságok rendszeresen felhívják a figyelmet a romákat érintő strukturális diszkriminációra és rendszerszintű hátrányokra. Nagy Noémi úgy fogalmazott, hogy a roma közösség helyzete tulajdonképpen a magyar kisebbségvédelem lakmuspapírként funkcionál az ENSZ monitoring gyakorlatában. A jelentések sorra azonosítják be a problémás területeket, így az oktatási szegregációt, amely az egyik leggyakrabban visszatérő téma. De emellett a jelentések a társadalmi kirekesztettségnek a lakhatással és foglalkoztatással kapcsolatos összefüggéseit, vagy a gyűlölet-bűncselekmények problémáját is felhozzák. A bizottságok által alkalmazott kisebbségkonceptiót nem minden tekintetben fogadják el az államok. Az előadó utalt arra, hogy a 2010 utáni időszakban a diskurzusban hangsúlyosan megjelennek a migrációs háttérű csoportok, bevándorlók, menedékkérők,

hontalan személyek. E közösségek nem klasszikus értelemben vett kisebbségek, sőt, bizonyos értelmezések szerint nem tekinthetők kisebbségnek. Viszont az emberi jogi bizottság általános kommentárjában az egyezmény személyi hatálya kifejezetten azt mondja, hogy nincs állampolgársági kritérium, és ez alapján adott esetben még látogatókat (*visitors*), egyszeri turistákat is megilletik a kisebbségi jogok. Lényeges azonban, hogy ezt a fajta nagyon expanzív értelmezést az államok nem fogadják el. Ellenben Nagy arról is beszélt, hogy a jelentésekben alapvetően van egy restriktív gyakorlati megközelítés a kisebbségek fogalmával kapcsolatban. Így a hazai nemzetiségek (például németek, szlovákok, románok, szerbek) alig jelennek meg nevesítve a jelentésekben. Ha előfordulnak, akkor is leginkább a korai időszakban bukkannak fel. Ez a „láthatatlanság” kétféleképpen értelmezhető az előadó szerint: vagy ezen csoportok helyzete nem generál nemzetközi aggályokat, vagy – ami valószínűbb – az ENSZ bizottságok problématerképe alapvetően a diszkriminációs és sérülékenységi logikára épül, nem pedig a klasszikus kisebbségi különjogokkal összefüggő diskurzusra (mint az autonómia vagy a nyelvhasználat). Hozzátette, hogy a zsidó közösség helyzete is speciális, hangsúlyosan a gyűlöletbeszéd és az antiszemitizmus kontextusában jelenik meg a zsidóság. Az előadó a magyarországi monitoring fejlődését négy korszakra osztotta. Az 1970-es, 1980-as években a jelentések leíró jellegűek, rövidek és formálisak voltak. A hangsúly a deklaratív egyenlőségen volt, ugyanis a szocialista önértelmezés szerint az egyenlőség megvalósult ténynek számított, így a kisebbségi kérdéseket depolitizált módon kezelték. A rendszerváltozást közvetlenül követő időszakot, az 1990-es éveket az intézményépítés és a normatív expanzió jellemezte. Megjelent a politikai pluralizmus és a kisebbségi törvény. A bizottságok már nemcsak deklarációkat vizsgáltak, hanem a konkrét intézményi működést is, viszont a diskurzus ekkor még alapvetően kooperatív jellegű volt. A harmadik szakaszban, a 2000-es években a hangsúly átkerült a strukturális hiányosságokra, különösen a romák helyzete kapcsán. A bizottságok már nem elégedtek meg a jogszabályok ismertetésével, hanem konkrét adatokat és hatásvizsgálatokat kértek. Megjelent az ismétlődő ajánlások jelensége, ami tartós implementációs deficitet kezdett jelezni. Előadásának végén a 2010 utáni időszak monitoring tapasztalatait összegezte. Ekkor a kisebbségvédelem értékelése már beágyazódik a tágabb jogállamisági kontextusba. Kiemelt témává vált az intézményi függetlenség (ombudsman, emberi jogi intézmények autonómiája) és a politikai közbeszéd hatása a kisebbségekre (például a migrációs kampányok és a gyűlöletbeszéd összefüggései). Ebben a szakaszban a monitoring már nem egyes szakpolitikai területeket vizsgált, hanem a rendszer egészének a működését, és ebből a perspektívából nézve a bevezetőben említett egyfajta Janus-arcúság rajzolódik ki a hazai kisebbségvédelemről a bizottságok gyakorlatában. Tehát van egy normatív értelemben erős intézményrendszer, de annak működését tartós végrehajtási és strukturális problémák jellemzik. Zárásként megjegyezte, hogy e kettős arculatot és a problémákat a nemzetközi monitoring ugyan láthatóvá tudja tenni, még akár a belső jogi és politikai diskurzust is befolyásolni tudja, de végső soron gyakorlati szerepe mégis korlátozott, hiszen az ajánlások nem kötelező erejűek.

A panel következő előadását „*Egyezmény a gyermek jogairól (CRC)*” címmel **Herczog Mária** tartotta. Az előadás a gyermekjogok előzményeit a 20. század elejéig vezette vissza, kiemelve két meghatározó személyiséget, Eglantyne Jebbet, valamint Janusz Korczakot, akiknek elvülhetetlen érdemei voltak abban, hogy a gyermekjogokról folytatott diskurzus megindulhatott az első világháborút követő időszakban. Jebb angol felső középosztálybeli asszony volt, aki az első világháború szörnyűségeit látva szembesült a gyermekek drasztikusan leromlott életminőségével, traumatizációjával, emiatt alapította meg a ma is létező *Save the Children Fundot*. Az előadó megjegyezte, hogy ismeretlen Magyarországon e szervezet neve, de nem véletlenül. Habár a környező országokban a rendszerváltás után megjelentek a főként skandináv társszervezetek, Magyarországon ez nem történt meg, mivel hazánkat „túl fejlettnék” találták. Korczak lengyel orvos és író, a varsói zsidó árvaházak igazgatója, aki már a múlt század elején a legkorszerűbb gyermekjogi szemléletű menedzsmentet valósította meg intézményeiben, így rendszerében helyet kapott a gyermekönkormányzat és a gyermekek iránti feltétlen tisztelet. Az előadó

kritikusan megjegyezte, hogy a mai gyermekotthoni kultúrában sajnos kevés nyoma látható Korczak pedagógiai örökségének. Kettőjük lobbitevékenységének volt köszönhető, hogy 1924-ben a Nemzetek Szövetsége elfogadta a [Gyermekek Chartáját](#). Bár a megfogalmazás ekkor még kevésbé volt jogias, az egyezmény lényegi elemei már keretet adtak a gyermekek emberi jogi szempontú emancipációjához. A második világháború után, az [Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának](#) 1948-as elfogadásakor vita volt arról, hogy az egyezmény univerzális szemlélete miatt egyáltalán szükség van-e külön gyermekjogi dokumentumra. Később azon érvelés kerekedett felül, amely szerint a gyermekeknek speciális helyzetük és sérülékenységük miatt különleges védelemre és önálló jogokra van szükségük, amelyek túlmutatnak az általános emberi jogi megközelítésen. Ennek eredményeként fogadta el az ENSZ Közgyűlése 1959. november 20-án a [Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozatot](#). Az átfogó egyezmény elfogadására csak lényegesen később, 1989-ben került sor. Habár az egyezmény lehetősége folyamatosan napirenden volt, az előkészítés a 1970-es évek végén vett lendületet. 1979 a gyermekek nemzetközi éve volt, és Lengyelország – Janus Korczak emléke előtt is tisztelegve – javasolta egy átfogó, jogilag kötelező erejű egyezmény létrehozását. A dokumentum előkészítése tíz évig tartott, amelynek során nehéz viták zajlottak olyan kérdésekről, mint a szülői jogok korlátai, az univerzális értékek és a kulturális hagyományok összehangolása, valamint az államok által garantálandó szociális minimum. Az életkori határok körüli vitát az egyezmény azzal zárta le, hogy a gyermeket születésétől fogva tekinti jogalanynak, bár a preambulum elismeri a várandós nők fokozott védelmének szükségességét. Az ENSZ Közgyűlése végül [1989. november 20-án fogadta el az egyezményt](#), amely azóta a gyermekvédelem legalapvetőbb nemzetközi referenciapontjává vált. Az előadó kiemelte és ismertette az egyezmény négy fontos alapelvét (az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jog, az erőszaktól való védelem, a gyermek legjobb érdekeinek érvényesítése, valamint a gyermek véleményének meghallgatása), majd ezt követően tért rá a monitoringrendszer bemutatására. A végrehajtást a 18 tagú Gyermekjogi Bizottság felügyeli, amelynek tagjait a nemzeti kormányok jelölik. Az előadó (aki maga is tag volt 2007 és 2015 között) hangsúlyozta, hogy a bizottság csupán véleményezhet, így az észrevételei jogilag nem kötelező erejűek. Az egyezményhez három fakultatív jegyzőkönyv kapcsolódik. Ezek közül Magyarország a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek védelméről szóló, valamint a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció és gyermekpornográfia elleni fellépésről szóló jegyzőkönyveket ratifikálta. A harmadik jegyzőkönyv a gyermekek panaszjogával foglalkozik, amely lehetővé tenné az egyéni panaszok benyújtását. Ezt a jegyzőkönyvet azonban hazánk még alá sem írta. Magát az egyezményt Magyarország az 1990-es aláírást követően 1991-ben hirdette ki. Bár ötévente kellene beszámolni, a magyar kormány jelenleg jelentős lemaradásban van, a 2024-ben esedékes jelentés még nem készült el. Alternatív civil jelentések készülnek, valamint kiemelte, hogy létezik egy magyar nyelvű alkalmazási kézikönyv is, bár az már elavult, de még mindig használják az oktatásban. Üdvözlendő, hogy jelentések készítésébe egyre több gyermeket vonnak be közvetlenül. Végül Hercegné Mária összegzően beszélt a bizottság észrevételeiről, amelyek több rendszerszintű problémát azonosítottak be Magyarországgal kapcsolatban. Alapvetően a hazai jog nincs teljes körűen összehangolva az egyezmény alapelveivel, hiányzik egy átfogó, integrált nemzeti gyermekjogi stratégia, valamint gyakoribbá válnak a diszkriminációs és szegregációs helyzetek.

A szekciót záró előadást **Gurbai Sándor** (legal advocacy director, Validity Foundation) tartotta az „*Egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól (CRPD)*” témájában. Az előadó a fogyatékossgal élő személyek jogainak nemzetközi elismerését egy hosszabb folyamat részeként mutatta be, visszatekintve egészen 1981-re, amely a fogyatékossgal élő emberek nemzetközi éve volt. 1993-ban elfogadták [a fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályait](#), ez azonban csak a puha jog (*soft law*) része volt. Az áttörés 2001-ben következett be, amikor az ENSZ Közgyűlése határozatot hozott egy ad hoc bizottság felállításáról az egyezmény előkészítésére. Végül öt évvel később, 2006. december 13-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése a [fogyatékossgal élő](#)

személyek jogairól szóló egyezményt (CRPD) és a hozzá kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvet. A CRPD felépítése követi a klasszikus emberi jogi egyezmények logikáját, de sajátossága, hogy egységben kezeli a gazdasági, szociális, kulturális, valamint a polgári és politikai jogokat. Ezt követően az előadó felvázolta az egyezmény felépítését, és kiemelte, hogy az egyezmény nemcsak központi monitoring intézményrendszert hozott létre genfi székhellyel (CRPD Bizottság), hanem kötelezi a részes államokat, hogy vezessenek be nemzeti szintű monitoring mechanizmust is (ezt Magyarországon az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala látja el). Magyarország kezdetektől fogva támogatta az egyezményt, és a világon másodikként ratifikálta (a fakultatív jegyzőkönyvet pedig elsőként). Ez utóbbi azért is jelentős, mert a jegyzőkönyv két fontos mechanizmust hozott létre. Az egyéni panaszmechanizmus teszi lehetővé, hogy egyének vagy csoportok panaszt nyújtsanak be a bizottsághoz. Magyarországgal szemben már két ilyen ügy is lezajlott, az egyik a választójoggal kapcsolatban, a másik az ATM-ek akadálymentesítése kapcsán. A vizsgálati eljárás (*inquiry procedure*) már ritkábban fordul elő, súlyos és rendszerszintű jogsértések esetén indítható. Magyarország azon három ország egyike a világon, amellyel szemben a bizottság ilyen vizsgálatot már folytatott és lezárt, megállapítva a súlyos, rendszerszintű jogsértéseket. Az előadó megemlékezett a bizottság korábbi magyar tagjairól is, így a magyar fogyatékoságtudomány megalapozójáról, Könczei Györgyről (2009–2010), a 2022-ben elhunyt Gombos Gáborról (2011–2012), valamint Lovászy László Gáborról (2017–2020). Gurbai Sándor bemutatta a bizottság gyakorlatában megjelenő főbb kérdéseket, ezen belül kitért a fogyatékoság definíciójára is. A bizottság az első országjelentés után éles kritikát fogalmazott meg a magyar szabályozással szemben, mivel az az „orvosi modellre” épült, amely a károsodást tekintette a fogyatékoság alapjának. A bizottság ezzel szemben az „emberi jogi modellt” várja el, ahol a fogyatékoság a károsodás és a társadalmi akadályok kölcsönhatásaként jön létre. Bár Magyarország a második jelentésre módosította a definíciót, és beemelte a pszichoszociális fogyatékoság kategóriáját, a bizottság továbbra is kifogásolta az olyan megbélyegző kifejezések használatát a büntetőjogban, mint a „kóros elmeállapot”. Szintén érdekes kérdések vetődtek fel az egyezmény egyenlőségre és hátrányos megkülönböztetéstől való mentességre vonatkozó szabályaival összefüggésben, ugyanis ahogyan a bizottság rámutatott, az ún. „észszerű alkalmazkodás” nem volt megfelelően szabályozott Magyarországon. Maga az észszerű alkalmazkodás (*reasonable accommodation*) fogalma a zsargonban azokra az elengedhetetlen és megfelelő módosításokra utal, amelyeket a bizottság vagy maga az egyezmény ekként értelmez, és amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személyek a jogaikkal másokkal azonos módon tudjanak élni. Ebben az értelemben az észszerű alkalmazkodás elmaradása a nemzetközi jog szerint a hátrányos megkülönböztetés egyik formája. A fogalom Magyarországon azonban nem honosodott meg, ezért nehezen volt értelmezhető, igaz, később az EU csatlakozás nyomán a foglalkoztatás területén már megjelent. Ezen a ponton az előadó egy humoros mellékszálra is ráirányította a figyelmet, ugyanis maga a fogalom fordítási problémát is eredményezett azzal, hogy a kifejezés az ENSZ egyezmény egy korai tervezetében még „éjszakai szálláshelynek” volt fordítva. A bizottság kritikája szerint a fogalomnak nemcsak a foglalkoztatás kapcsán, hanem más területeken, így az oktatás, egészségügy, és választójog kapcsán is szabályozottnak kellene lennie. Magyarország azzal próbált érvelni, hogy habár a magyar jogi környezet valóban csak a foglalkoztatás területén építette be az észszerű alkalmazkodás követelményét, azonban a gyakorlatban – mindennek előtt a korábbi Egyenlő Bánásmód Hatóság eljárásában – következetesen használta ezt a fogalmat. A bizottság ezt nem fogadta el, továbbra is számonkéri ezt a követelményt. Szintén problémás területként azonosította az előadó a törvény előtti egyenlőség és cselekvőképesség kérdését, itt önmagában már a követelmények hazai jogi nyelvre történő átültetésénél is gondot okozott, nem volt egyértelmű, hogy a *legal capacity* fogalma jogképességre, vagy cselekvőképességre utal. Emellett a monitoring során a cselekvőképességet korlátozó több hazai rendelkezés, még a Ptk. gondnokságra vonatkozó szabályai kapcsán is kapott kritikát Magyarország. Az előadó összegzése szerint a monitoring alapján jól

kirajzolódik az inkonzisztencia a CRPD és a magyar belső jog között. Ez komoly feladatot ró a magyar jogalkotásra, hogy az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdésével összhangban biztosítsa a nemzetközi kötelezettségek és a hazai jog összhangját ezen az emberi jogi területen is.

A konferencia utolsó panelje az „*Abszolút tilalmak, ratifikációs döntések és politikai mozgástér*” témáját vizsgálta. A szekcióelnök **Kaszás Veronika** (kutató, Masaryk Institute and Archives of the Czech Academy of Sciences) volt, aki elsőként **Haraszti Katalin** alapjogi szakértőt, független kutatót kérte fel az előadásának megtartására, melyben két szorosan összefüggő, mégis különválasztható nemzetközi eszközt elemzett („*Kínzás és más kegyetlen, embertelen, vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény (CAT), valamint a Kínzás elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve alapján létrejött Kínzásmegelőzési Albizottság (OPCAT)*”). [A kínzás elleni egyezmény](#) kidolgozásának (CAT) felvezetésében elmondta, hogy a kínzás tilalma az ENSZ emberi jogi dokumentumaiban kezdetektől fogva helyet kapott. Ebből is következik, hogy CAT célja nem a kínzás betiltása volt – hiszen az már korábban is tilos volt –, hanem egy hatékony végrehajtási mechanizmus kialakítása, mivel a korábbi keretek (például a genfi egyezmények vagy az emberi jogi alapidokumentumok) nem bizonyultak elegendőnek a 1960-as és 1970-es évek borzalmai ellen. Az előadás részletezte azokat a nemzetközi eseményeket, amelyek kikényszerítették a szigorúbb szabályozást, így az előadó kitért a gyarmati háborúk, a görög katonai diktatúra eseményeire, és dél-amerikai rezsimek, különösen a chilei Pinochet hatalomra kerülése után kialakuló elnyomó rendszerre. Kiemelte, hogy ehhez a diskurzushoz járult hozzá Szolzenyicin *A Gulag szigetcsoport* című művének 1973-as párizsi megjelenése is, amely a szovjet rendszer eltitkolt múltját tárta fel. Az ENSZ Közgyűlés által 1975. december 9-én elfogadott [Minden személynek a kínzás, és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni védelméről szóló nyilatkozata](#) jelezte a különös szabályozás szükségességét. Ezt követően az akkori politikai testület, az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága kapott felkérést egy jogilag kötelező egyezmény szövegezésére. A tárgyalások előkészítése során két koncepcionális tervezet versenyzett. Egyrészt a nemzetközi büntetőjogi társaság által készített dokumentum, amely a kínzást nemzetközi bűncselekménynek minősítette volna és a svéd kormány által készített tervezet, amely a bűncselekménnyé nyilvánítás mellett az „*aut dedere aut iudicare*” elv alapján az egyetemes joghatóság megteremtését is célozta. Végül a létrejött munkacsoport a tárgyalások során a svéd javaslatot vette alapul, és a kidolgozott szöveget 1984-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése. [A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezményt](#) Magyarország 1988-ban hirdette ki. Az előadó az egyezményt tartalmilag is részletesen bemutatta, majd a magyar ratifikáció kapcsán érdekességgént említette, hogy a CAT leglényegesebb anyagi jogi rendelkezése, a kínzás jogi definíciója hiányosan került be a magyar fordításba. A magyar fordításból ugyanis kimaradt a definíció második mondata, amely minden más hivatalos nyelven megjelent szövegváltozatban szerepel. Levéltári kutatásai alapján sikerült feltárnia, hogy az érintett mondat már a jogalkotó elé kerülő eredeti gépelt tervezeten sem szerepelt, tehát a hiba vélhetően a fordító és az Elnöki Tanács hivatala közötti fázisban „tűnhetett el”, így azt egyszerű helyesbítéssel nem lehet orvosolni. Magyarország csatlakozásakor több fenntartással is élt. Egyrészt nem ismerte el a bizottság azon hatáskörét, hogy hivatalból indíthasson vizsgálatot, másrészt elutasította a Nemzetközi Bíróság joghatóságát is. Fontos azonban, hogy e fenntartásokat Magyarország később visszavonta. Maga az egyezmény egyébként a monitoring négy típusát vezette meg, ezeket az előadó külön ismertette. A négyévenkénti időszakos jelentéstételi kötelezettség mellett lehetőség van hivatalból induló vizsgálatra szisztematikus kínzás gyanúja esetén. Ezen túlmenően az egyezmény keretét ad az államközi panaszok elbírálására a Nemzetközi Bíróság bevonásával, valamint egyéni panaszmechanizmust is bevezet magánszemélyek számára. Az előadás ezt követően a CAT-hez kapcsolódó 2002-es kiegészítő jegyzőkönyvet tárgyalta. [A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét](#) (OPCAT) Magyarország 2011-ben hirdette ki. Az előadó elmondta, hogy az

OPCAT az ENSZ egyezmények egy új generációját képviseli, ugyanis az elsődleges végrehajtási és ellenőrzési mechanizmusokat maga a CAT már intézményesítette, az OPCAT viszont ezt kiegészíti a helyszíni ellenőrzések követelményével a fogvatartási helyeken. Az OPCAT két pilléren nyugszik: a genfi albizottságon és a nemzeti megelőző mechanizmuson, amelyet minden tagállamnak fel kell állítania. Ez utóbbi feladat Magyarországon az ombudsmani hivatalhoz került. Az előadásának zárásában Haraszi Katalin részletezte a látogatások módszertanát is. A nemzeti megelőző mechanizmus célja nem a múltbeli események felderítése, hanem a megelőzés, olyan körülmények beazonosítása, amelyek magukban hordozhatják az embertelen, rossz bánásmód veszélyét. A látogatócsoportnak különleges követelményeknek kell megfelelnie, abban nemcsak jogászok, hanem orvosok, pszichológusok és szociológusok is részt vesznek, hogy felismerjék azokat a pszichés vagy fizikai bántalmazási jeleket, amelyeket egy jogász nem feltétlenül tudna beazonosítani.

A panel második és egyben záró előadását **Forgó Ágnes** „Személyek erőszakos eltűnése elleni egyezmény (CPAPED)” címmel tartotta. Az előadó korábban a Külügyminisztérium diplomatájaként Genfben közvetlen közlőként követte az ENSZ emberi jogi gépezetének működését. Az előadás központi témája a személyek erőszakos eltűnése elleni védelemről szóló nemzetközi egyezmény volt, amelyet az ENSZ Közgyűlése 2006-ban fogadott el. Az egyezménynek jelenleg 78 részes állama van, az Európai Unió tagállamai közül szinte mindenki aláírta vagy ratifikálta a dokumentumot, kivéve Magyarországot, amely eddig alá sem írta. Ennek okait diplomataként a 2000-es évek elején megélt személyes tapasztalatain keresztül világította meg. Ahogyan elmondta, a 2004-es EU-bővítés után Magyarország diplomáciai súlya jelentős volt, és az ország akkori genfi képviselte Szelei Kiss Gyula nagykövet irányításával markáns atlantista vonalat képviselt, szorosan követve az Amerikai Egyesült Államok álláspontját. Az USA, amely kezdetben támogatta az egyezménnyel érintett kérdésekben az együttműködést, a 2001. szeptember 11-i események után – a terrorizmus elleni küzdelem, a guantánamói fogvatartások és a titkos kiadatások árnyékában – már érdekével ellentétesnek minősítette ezt a témát, minek következtében kivonult a tárgyalásokról. Magyarázatot tehát az ad a csatlakozásunk elmaradására, hogy Magyarország ebben az időszakban továbbra is szolidáris maradt az amerikai (és azzal azonos brit) állásponttal. Az egyezmény tárgyának fontossága kapcsán az előadó rámutatott, hogy habár az erőszakos eltűnéseket gyakran latin-amerikai problémaként kezelik (Chile, Argentína), a módszert már a náci Németország is alkalmazta („*Nacht und Nebel*” rendelet), és – ahogyan korábban is elhangzott – jelen volt a szovjet Gulág-rendszerben. Az erőszakos eltűnések ma is globális problémát jelentenek a Közel-Keleten, Afrikában és Ázsiában, példának okáért Észak-Koreában. E téma területén civil mozgalmak is nagyon aktívak voltak, és számos NGO közvetlenül is befolyásolta a lobbijereje révén a tárgyalásokat. Előadásának második szakaszában az egyezményt tartalmilag elemezte. Az egyezmény definiálja az erőszakos eltűnést, amely egy olyan cselekményt feltételez, amely egyszerre sérti a szabadsághoz, a kínzás tilalmához és az élethez való jogot. Egy olyan helyzetről van szó, hogy nincs arról információ, az állam tagadja, hogy hol vannak az érintettek, illetve a családtagok nem beszélhetnek az eltűnésekről. Az előadó utalt arra, hogy ebben az esetben egy inverz jellegű emberi jogról van szó, és azt egy olyan védelmi rezsim biztosítja, amely jellegét tekintve az emberi jogi nemzetközi védelem és a nemzetközi büntetőjogi védelem között félúton helyezhető el. Az egyezmény részletesen sorolja azokat a garanciális szabályokat, büntetőjogi minimumszabályokat, melyeket a tagállamoknak a nemzeti jogukban érvényre kell juttatniuk. Az előadó emellett felidézte, hogy a tárgyalások egyik legnehezebb pontja az önálló ellenőrző bizottság (CED) felállítása volt. Az ellenző államok miatt egy menekülési záradék (*sunset clause*) is bekerült a szövegbe, amely lehetővé tette volna a bizottság megszüntetését néhány év elmúltát követően. Erre a vitára végül a részes államok tettek pontot azzal, hogy 2016-ban megerősítették az ellenőrző testület szükségességét. Maga a testület nagy esetjoggal nem rendelkezik, amely a téma érzékenységből és átpolitizáltságából is következik. Az előadásának végén Forgó Ágnes úgy fogalmazott, hogy az emberiségnek nyilvánvalóan az lenne a legjobb, ha „érdeklődés

hiányában” a védelmi rendszer megszűnne, de a realitásoknál maradva, továbbra is fontos garanciaként kell az egyezményre tekinteni. Az elkövetkező időszakban az egyezmény kapcsán az NGO-k és a részes államok együttműködve próbálják feltérképezni, hogyan lehetne az egyezmény keretében – pl. fiatalok oktatásán keresztül – továbblépni, és reményének adott hangot abban a tekintetben, hogy e folyamat hullámai talán Magyarországra is elérnek, megnyitva az utat az aláírás és a ratifikáció előtt.

„*Dicsérni jöttünk az emberi jogokat, nem temetni*” – indította Shakespeare-t parafrázálva a konferenciát lezáró összegzését **Vizi Balázs** (kutatóprofesszor, ELTE TK KI). A konferencia egyértelműen megerősítette, hogy a mai válságos időkben is kiemelten fontosak az ENSZ emberi jogi egyezményei által létrehozott védelmi rendszerek. Nem tagadható azonban – a konferencia erre is számos példával szolgált –, hogy e védelmi rezsimek mögött sokszor felsejlik a „képmutató állam”, amely egyrészt akadályozza az egyezmények szövegezését, másrészt hanyagul teljesíti jelentéstételi kötelezettségeit, vagy megmutatja, hogyan lehet úgy létrehozni *treaty bodyt*, hogy közben az érdemi ellenőrzés tényleges lehetősége zárójelbe kerül. Magyarország esetében azonban az üzenet pozitív is lehet, hiszen számos példa alátámasztotta, hogy egy kötelezettség végrehajtásának módjában sokszor nem a tudatos képmutatás látható, hanem sokkal inkább a szakértelem hiánya, vagy egyszerűen a hanyagság és a felületesség, ami a fordítási hibákban is jól tetten érhető. Összességében a tanácskozás üzenete mindenképpen pozitív, mert az előadók érzékletesen mutatták be, hogy az ENSZ emberi jogi védelmi rendszere olyan egyezményekre épül, amelyeket élő jogi dokumentumoknak kell tekintenünk. Ez megnyilvánul abban, hogy vannak fogalmi viták mind a mai napig, léteznek *treaty bodyk*, még ha nem is befolyásolnak közvetlenül tagállami szinten. Ez az igazi üzenet egy olyan világban, amelyben sokan az ENSZ-et és a nemzetközi jogot nem élő jogként, hanem a múlt részeként, kizárólag a történészek kutatási terepeként látnák szívesen.

Készítette: Horváthy Balázs (tudományos munkatárs, ELTE TK JTI; egyetemi docens, SZE DFÁJK)